

ספר

שש משזר

חלק שני

שאלות ותשובות, מאמרים ובירורי דינים
על חלק אורח חיים, יורה דעה ואבן העזר

חיברתיו וערכתיו בחמלת ה' עלי

שניאור ז. בלאאמו"ר הרה"ג ישראל שליט"א רווח

רב אזורי במועצה אזורית גזר, רב קהילת משכן התורה אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ
ומח"ס "קצירת השדה" "שביתת השדה" "חלקת השדה" - ד"כ,
"תולעת שני" - ד"כ, "עץ השדה" "תבואת השדה" ועוד

בהוצאת

שנת מעשר עני - תשע"ח

הספר נערך בסיוע והשתתפות
צוות המחלקה התורנית של המכון למצוות התלויות בארץ
ושמותיהם מפורטים במבוא לספר

הספר יו"ל בסיוע משרד המדע - מינהל התרבות

©

כל הזכויות שמורות

המכון למצוות התלויות בארץ
ת.ד. 176 אלעד מיקוד: 4081003
טלפון: 03-9030580 פקס: 03-9030891
דוא"ל: macon1@bezeqint.net

עיצוב ועימוד:

יהודה הפקות

03-6187365

ספר זה יוצא לאור
לעילוי נשמת זקני הגאון הגדול
הצדיק רבי יעיש קריספין [הגדול] זצ"ל
נפטר ביום כא מרחשון תרצ"ד [ה]
ומנוחתו כבוד בבית העלמין טביא-איירגן

ולעילוי נשמת חתן נכדתו של אותו צדיק
מו"ז ירא השם וסר מדע
ר' יעיש ריוח בר איזה ז"ל
שנלב"ע ביום ו אדר תשמד

ודעייתו הצדקנית זהרה בת חנינא ע"ה
שנלב"ע ביום כב שבט תשלז

ולעילוי נשמתם הטהורה
של מורינו הצדיק הרה"ג
מו"ז רבי מסעוד ריוח בר איזה זלה"ה
שנלב"ע ביום יא אדר תשל"ט

ודעייתו אשת חבר
הרבנית איזה בת סולטנה ע"ה
שנלב"ע ביום כט תמוז תש"ס

ולעילוי נשמתם של האנשים הכשרים

מור דודי ר' דוד ריוח בר איזה ז"ל
שנלב"ע ביום ט אלול תשס"ז

מור דודי ר' דוד ריוח בר זהרה ז"ל
שנלב"ע ביום כד אלול תשע"א

מור דודי המזוכך בייסודים שמואל בר איזה ז"ל
שנלב"ע ביום כא ניסן תשע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

תוכן עניינים

שו"ת שש משזור חלק שני

מפתח מפורט בסוף הספר

בשער הספר

אורח חיים

א.....	סימן א	בירור המנהג של נשים המברכות ברכת שעשני כרצונו בשם ומלכות.....
ט.....	סימן ב	ברכת התפילין עובר לעשייתן והמסתעף בדין מי ששכח לברך בתחילת הנחתן.....
יד.....	סימן ג	ברכת לחם פשתן שהוסיפו לו גלוטן.....
יח.....	סימן ד	דין לחם העשוי מעמילן חיטה ללא גלוטן לענין ברכות הנהנין ושאר מצוות הפת.....
ל.....	סימן ה	בדין ברכת הנהנין על פרי החבוש וחשש נגיעות החרקים בו.....
לב.....	סימן ו	ברכת הנהנין על פרי החמוציות.....
לד.....	סימן ז	אם נשים מברכות שהחיינו באכילת אתרוג כיון שלא בירכו בנטילת ד' מינים.....
מב.....	סימן ח	האם יש לברך ברכת שהחיינו בהגיעו לגיל שבעים.....
מד.....	סימן ט	אם חותם בברכת מעין שלוש על 'פירותיה' או 'גפנה' ביבולים שצמחו ברמת הגולן או בשאר מקומות בעבר הירדן.....
נ.....	סימן י	לחם שהפרישו ממנו חלה אם אפשר לצרפו ללחם משנה.....
נט.....	סימן יא	בדין חומרי ניקוי ורחצה, איפור וקוסמטיקה, ומסתעף לדין התרופות והסיגריות בפסח.....
פא.....	סימן יב	בשיעור קיום מצוות ליל הסדר והמסתעף לשיעור כזית בשאר מצוות.....
צב.....	סימן יג	דיני היין הראוי למצות ד' כוסות ומסתעף לדינו לקידוש וברכה וי"נ.....
קד.....	סימן יד	שמירת יום טוב שני של גלויות לבני ארץ ישראל הנוסעים לחו"ל.....
קיג.....	סימן טו	נטילת ד' מינים כאשר הערבה נתונה במתקן השומר על טריותה.....
קיח.....	סימן טז	מוכר כסותו לקנות נר ואין לו נרות לשבת ולחנוכה.....

יזרה דעה

קכ.....	סימן א	חיוב מתנות כהונה בשותפות עם כהנים ולויים ובעל כהנת ולויה וקיום שילוח הקן בשותפות.....
קל.....	סימן ב	כשרות הדגים שניכרים בטביעות עין ואין עליהם קשקשים.....
קלג.....	סימן ג	קונטרס בענין חובת בדיקת סימני טהרה בדגים ומה נחשב לגורמי טהרה, סימני טהרה וטביעות עין.....
קסב.....	סימן ד	עוד בענין סימני טהרה בדגים.....
קסה.....	סימן ה	כשרות דגים שהוחדרו בהם גנים של דגים טמאים והמסתעף בענין טמטום הלב.....

סימן ו	האם האוכל ירקות עם חרקים פטור משום מתעסק.....	קעב
סימן ז	מה שכתב הג"ר ראובן אוחנה שליט"א לחוש משום 'סכנה' בירקות עלים מגידול מיוחד.....	קעט
סימן ח	מה שהשבתי על דבריו שכתב לחוש ולהימנע לאכילת ירקות עלים בפיקוח.....	קפא
סימן ט	אם יש להחשיב ריסוק הפירות בבלנדר כספק שמא נימוח, ומסתעף לדין ריבה העשויה מפירות בחשש נגיעות.....	קצ
סימן י	כשרות דג המרלין ודין תולעי אניסאקיס בדגים ודעת מרן ג"ע רבינו עובדיה יוסף זצ"ל בזה.....	קצד
סימן יא	תמצית הדין לאסור תולעת אניסאקיס הנמצאת בחלק מסוגי דגי הים.....	קצז
סימן יב	שו"ת עם אחד מחכמי ירושלים בפרטי דיני תולעי אניסאקיס בדגים.....	קצט
סימן יג	בענין מידע 'חדש' שהתקבל על תולעי אניסאקיס, ובענין כשרות דג הטונה.....	רב
סימן יד	שו"ת בעניני חרקים במזון ואופני הבדיקה, והמסתעף בדיני ביטול איסור לכתחילה.....	רו
סימן טו	כשרות ביצי דגים אד'ם אל חוט.....	רטו
סימן טז	כשרות מאכלים היוצאים מבע"ח טמא, ומסתעף בענין 'טל דבש' מכנימות-עלה ודבורים, 'מזון מלכות', ופולי קפה היוצאים מקיבת גחן-הדקלים.....	ריז
סימן יז	בכשרות היוגורט שהוחמץ על ידי פטרייה טיבטית-יוגית.....	רלא
סימן יח	בדין עקירת אילני מאכל לצורך, כשהם מזיקים או בכדי לבנות במקומם, מטרת הבניה, חשש סכנה בעקירה, העברת העץ עם גושו.....	רמא
סימן יט	בענין השארת השורש בשיני שום קלופות אם מציל מחשש היזק בלינת לילה.....	רמט
סימן כ	כשרות ויסקי המתיישן בחביות שהיה בהן יין מקודם.....	רנ
סימן כא	האם יש להקל בימינו ביין שנגע בו מחלל שבת והחילוק בין שומר מקצת שבת למחלל כולה רנז	רנז
סימן כב	עניני כשרות שונים במדינת מרוקו.....	רס
סימן כג	פאה המיוצרת משיער אדם האם יש לחוש שמקורו מעבודה זרה.....	רסט
סימן כד	האם הפסק טהרה כשבדקה באצבעה עולה להפסק.....	רפט
סימן כה	אשה שחל ליל טבילתה בערב שבת ובעלה אבל, אם מותרת לטבול.....	רצב
סימן כו	מאימתי יכול האבל לרחוץ בהפסקת האבלות מחמת הרגל והדין בערב פסח.....	רצט

אבן העזר

סימן א	בדין סירוס כלב כאשר הרשות כופה לעשותו.....	שג
סימן ב	האם יש לאשה איסור להוציא זרע של עצמה לבטלה כדין האיסור באיש ומהו זרע אצל אשה.....	שיג
סימן ג	בדין איסור יחוד בחנות שאי אפשר לפתוח את הדלת מבחוץ.....	שכב
סימן ד	אם יכולים לברך שבע ברכות בשבת חתן הנערכת במלון או במתחם מיוחד.....	שכח
סימן ה	אם אפשר להחשיב את האושפיזין כפנים חדשות לענין שבע ברכות.....	שלד
	תוכן עניינים מפורט.....	שלט

הסכמות

לספרים הקודמים ולספר שיש משזר בדרך ראשון
נתקבלנו מגדולי דורינו זצוק"ל ויבדל"א מחבמי
ופוסקי הדור שליט"א, ונדפסו במקומם, קחם משם
ויערב לך

בשער הספר

לפנתני אחותי, פלתי לפנתני, באחת פתחוליה ולבסוף בקלה
עד שהמלה במספוי, נרדי נתן ריחו, משול הוא ליום, מתן תורתו
מתוך פיוט שכתבתי בס"ד לכבוד חתן וכלה

שואלים הלכו בו, ושאלו מדוע ומהיכן ההשוואה בין מתן תורה לשמחת חתן וכלה ומה טעם הדברים, והשיבותי
אותם דבר כדלהלן.

נאמר בתורה בחומש (שמות פ"א פס' יח) "ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדת לוח אבן
כתבים באצבע אלהים" ומצטט רש"י את דברי המדרש, שדורש מהאי זכתיב "ככלתו" - כתיב חסר, מלמד
שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן, שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה, כלומר לא היה שייך בארבעים
יום ללמוד את כל התורה אלא אם כן זכה לה במתנה.

ובמדרש תנחומא (כי תשא טז) כבר שאל וכי כל התורה כולה למד משה, בארבעים יום, והלא כתיב (איוב י"א ט) "ארוכה
מארץ מדה ורחבה מני ים", אלא כללים למדו הקדוש ברוך הוא. אולם גם זאת לא הספיק לאיש האלוקים לדעת
את התורה, ועל כן נתנה לו במתנה, ובאמת יש להבין מה יש בנתינת מתנה שמסייעת ללימוד שלא במתנה?

ועוד איתא במדרש שם, שהיה הקדוש ברוך הוא בכל יום מדבר עם משה ומלמדו תורה והוא שוכח, וכאשר
נשלמו הארבעים יום אז נתנה לו במתנה ולא שכח עוד, הוי ויתן אל משה ככלתו, ע"כ. וגם כאן יש לשאול היאך
זה שאיש האלוקים לומד ושוכח וכי לא זכר מאומה מן הלימוד, ובפרט שלימודו היה עם חזרה וכדברי רש"י עה"פ
שם, מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונים את ההלכה שניהם יחד, ואם כן מתעצמת הקושיא מפני
מה היה שוכח משה רבינו, ומה גרם לו זאת השכחה? ועוד יש להבין מה התועלת שכאשר נתן לו במתנה יותר
לא שכח?

והנה רבינו האלשיך הקדוש (עה"פ כאן) כבר דן בכל האמור והקדים ושאל, שלאחר שטענתם של עם ישראל
בעשותם העגל, מחמת עיכובו של משה בזמן קצר, שלא מנו את הזמנים נכון, מדוע הקב"ה ית"ש לא הקדים
את שובו, וישב זאת עה"פ המדרש הנז' והקשה היתכן שמשא איש הא-להים ישכח מה שמלמדו הוא יתברך.
ועוד כי מה שעשה בסוף הארבעים שנתנה לו במתנה, למה לא עשה כן בימים הראשונים. ואם לא היה אפשר
למשה לקבלה עד סוף הארבעים, למה היה מלמדו בימים ראשונים כיון שהיה בהם שוכח. ואם הוא שהיה בכל יום
השכחה הולכת ומתמעטת עד תוך כל הארבעים ובטלה השכחה, אם כן למה מייחס הדבר אל מתנה. ועוד הביא
משמות רבה (פרשה מא ה), ככלותו לדבר אתו, שהיה הקדוש ברוך הוא מלמד תורה למשה ואומר אחר כך למשה
שיחזור, והיה אומר לו משה נאמר שנינו, והיה הקדוש ברוך הוא חוזר עם משה, וזהו ככלותו לדבר אתו, ע"כ. וגם
בזה ראוי לדעת, מה ענין החזרה בין הקדוש ברוך הוא ומשה?

ויישב את כל הדברים בכך שהקב"ה חפץ להשפיע ולהתגלות לעיני כל, אלא שהגשמיות שלהם מעכבת. ולכן רצה הקב"ה א. ללמדו כל תורה שבעל פה כלליה ופרטיה עד תומן עם דקדוקיה וחדושיה גם מה שעתידי להתחדש בכל דור. ב. לתת לו הלוחות הם תורה שבכתב מיד ליד ללמדו דעת כי על ידי התורה ידבק האדם בקונו אלא שכיון שמרע"ה הוא איש גשמי, וא"א שאיש גשמי יקבלה מידו. אלא ששני דברים אלה רחוקים המה מאדם תכלית ההרחק, כי מי אשר מחומר קורץ יוכל להכיל כל תורה שבעל פה פעם אחת ולא ישכח כי רבה היא מאד. והשנית גדולה הימנה עד אין קץ, והיא לקבל הלחות מיד ליד. כי גם במלאכי השרת לא נמצא כזה לקבל מיד ליד אם לא לקבל בהשתלשלות שפע יורק מאתו יתברך, אך מיד ליד לא נשמע כמוהו, כי אף במציאותו שואלין איה מקום כבודו, ואיך יקחו מידו? ועל כן משרע"ה שהיה זך ובהיר מכל ילוד אשה ופה אל פה ידבר בו יתברך, הגם שעדיין לא היה כדאי לקבל תורה מיד ליד ולקבל כל התורה שבעל פה פעם אחת מבלי שכוח, לכן היה צריך שיזדכך שיעור מופלג וימרק חומרו עד שכמעט יתקרב חומרו ממש אל הרוחניות. ולזה יצטרך יהיה שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה בגוף ונפש מזדכך ומתקרב אל הרוחניות. [וביאר שם שענין הארבעים הוא כי כאשר להצטייר צורת הולד במעי אמו מהטיפה צריך ארבעים יום, כך להתהפך החומר ההוא אל איכות זולתו, הוא הרוחניות, צריך ארבעים יום]. ואופן הזיכרון היה על ידי דבר אתו א-להים עצמו, כי על ידי הדבור עצמו היוצא מפיו יתברך אליו בלי אמצעי היה פועל בו ומזככו. וזהו שהיה מלמדו יתברך בתוך הארבעים יום עם שהיה שוכח למה שיועיל הלמוד להזדכך בו. כי גם שאין קץ לרוחניות הבל פיו יתברך לזכור רב בזמן מועט, אין כח בטבע החומר לסבול להתהפך עד שיעור ארבעים יום. על כן היה שוכח עד נגמר הזיכרון בארבעים היום, שאם לא כן לא היה מלמדו עד תום ארבעים יום כיון שהיה שוכח, אלא שהבל פיו יתברך בלמוד היה המזככו. ועל כן בתום הדבור בסוף הארבעים יום הוכן לקבל הלוחות מידו יתברך. וזהו ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו, שהוא ככלות הדבור ההכרחי אליו שהוא בסוף הארבעים, מה שלא היה אפשר קודם כמדובר, להיות המקבל ילוד אשה. וזהו ויתן אל משה, שלהיותו הנתינה אל משה שהוא ילוד אשה לא ניתנו עד כלותו לדבר אתו לקבלם. ומה גם למאמר שמות רבה (מא ה) שהיה הקדוש ברוך הוא מלמדו תורה ואמר לו משה נאמר שנינו והיו אומרים יחד, וזהו לדבר אתו שהיה לקרב ולחבר יותר רוחניות הבל פיו יתברך עמו להזדכך בהתאחד הדבור. ועל גמר הזכרון בסוף הארבעים בדבור יאמר ויתן וכו' ככלותו וכו'. ועל כן גם שהיה שוכח, היה מלמדו כדי לזכור על ידי דברו בו. וביום הארבעים נתנה לו במתנה על שהיה צריך יעבור כל יום הארבעים לשיהיה מוכן לקבל אחר כך מה שילמד אותו. והנה בכלות הארבעים הושלמה ההכנה, וכל אשר למד עד אז שכח והיה צריך זמן אחר הארבעים לחזור ללמדו כל התורה כי הקודם הכל נשכח. ואם כן היה מתעכב יותר מהארבעים יום, והיו מוצאים תואנה בעצם לחטא. על כן מה עשה הוא יתברך, נתנה לו אז במתנה שכמו רגע דרך מתנת חן קבלה, או שכל הנשכח הזכיר אותו לו הוא יתברך ברגע ההשלם כי כבר הוכן לכך אחר גמר הזיכרון. ואמר הכתוב כי ככלתו לדבר אתו שהוא גמר הזיכרון, אז ויתן לו שני לוחות וכו' מיד ליד, מה שלא היה אפשר עד סוף הארבעים יום להתהפך במגשם לרוחניות כזמן שנתהוה בו האיכות הראשון, כי לא היה יכול לקבל על היותו אדם ילוד אשה בפחות משיעור זה. ע"כ עיקרי דבריו הנפלאים שם.

ואני בעניוטי אמרתי אולי לבאר, שעיקר התשובה נמצאת בהשוואה שלימדנו תורה שנתנה הקב"ה למשה ככלה, וכידוע בדרך העולם, שאדם מכיר את כלתו, ואחר כך קונה אותה בקנין לאשה, אולם עדיין אין לו הקשר העמוק והפנימי, וזה ברבות הזמן יום אחר יום בהיכרות יותר פנימית ועמוקה, עד אשר מגיע הקשר המושלם. ובדומה לזה ממש, יש הלומד תורה ואף מבין אותה היטב, אולם עדיין אין לו הקשר הפנימי אליה, כחיבור ממש שלזה צריך זמן ארוך של היכרות ממש ובזה אי אפשר לעשות קיצורי דרך, אלא ההתמדה בזמן מביאה לו את הקשר הפנימי. וממילא בהיות משרע"ה אצל הקב"ה והיה מלמדו, וחוזר ומשנן, בוודאי שהיה מבין את התורה והיה יודע ואף זוכר, אולם רק קשר טכני של זיכרון, אך לא קשר עמוק של חיבור אל התורה, וגם אם בזמן הלימוד היה מקבל את הקשר הזה מחמת הלימוד עם הקב"ה עדיין לא הייתה נשאת אצלו כי ההיכרות עמה הייתה מועטה, ועל כן בתום הזמן הקצוב של 40 יום עם חזרות כל העת ולימוד ללא הפסק עם הקב"ה, כבר התקרב אל הקשר המושלם, אלא שעדיין כדי לקנותו ממש בקשר אמיץ ובל ינותק היה צריך עוד זמן מה שכבר אי אפשר שהיה צריך לרדת אל העם, לכן לאחר שהכשיר את עצמו להיות איש רוחני ככל האפשר לילוד אשה, סייע הקב"ה את סוף התהליך בתתו לו את התורה במתנה, שהיא החדרת הקשר האישי ממש, כיון שהיא כבר שלו "תורת משה" הוא כבר קשור אליה עד ששמו נקרא עליה, ובכך הגיע אל השלימות הנצרכת, ואל הקשר האמיץ והחזק.

ובזה עוד אמרתי לבאר מה שכבר שאלו קדמונינו, מהי הברכה שאנו מברכים "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" והרי מי שבחר בתורה זה עם ישראל באמרם "נעשה ונשמע" ולא הקב"ה שהרי הוא חוזר לתת לכל אחד מהעמים ולא דווקא לישראל. ורגילים אנו ליישב זאת על פי דברי מרן הרב חיד"א ע"ה בספרו כסא דוד שכתב שמעולם לא עלה במחשבתו ליתן לשאר העמים, אלא רק לישראל בלבד, ואמנם הציע להם מתוך שידע את תשובתם, כדי לסתום את טענתם. ואם כן מלכתחילה הוא זה שבחר בנו. אולם על פי האמור מיושב, שיש שני ענינים, קבלת התורה כהבנה שטחית, ולקבל בפועל את הרגש הפנימי, ואת הקשר הגדול והאמיץ עם התורה, וזה אפשר רק בסייעתא דשמיא, וברצונו ית' ועל כן הוא זה שרצה ובחר בנו והעניק לנו במתנה קשר מיוחד זה, וממילא שפיר קאמרינן ברכה על שבחר בנו.

ועוד אפשר לבאר בזה הענין של כפיית הר כגיגית, למרות שהם כבר אמרו "נעשה ונשמע", אלא הם קיבלו את התורה ברמת ההבנה השטחית וקבלת מצוותיה, אולם חיבור עם התורה, קבלת התורה כדרך חיים המשפיע על הכל על הגשמיות, וקשר אמיץ עמה, לא קיבלו, ועל כן היו זקוקים לכפיה, עד שעבר זמן רב שכבר התחברו אליה, והדור קיבלוה מרצון.

במזמור לתודה אריע לבורא העולם, אשר ברוב רחמיו עלינו זיכני להשלים את הכרך השני מסדרת השו"ת "שש משור" [שבהם רמזו שמי, וכנהוג]. העוסקים בשאלות ותשובות מסדר או"ח, ה"ד ואבה"ע אשר השבנו בס"ד למבקשים את דבר ה' זו ההלכה. ויודע אני מיעוט ערכי ואת דעתי הדלה, אולם יודע אני את אשר הורו לנו רבותינו על חשיבות הדפסת הספרים, ואפילו אם רק חלק מן הדברים יהיה בהם לתועלת, כדאי היא ההדפסה. ואני תפילה לא-ל עליון שגם ספר זה יתקבל באהבה אצל לומדי התורה כבשאר הספרים שיצאו לאור עד עתה, וגם אם חידוש אחד ראוי ימצא בו, והיה זה שכרי.

בצאתי מן השער אפרוש כפי אל עליון, על כל הטוב שגמלנו ברחמיו וברוב חסדיו, מיום היותינו על האדמה עד היום הזה, שלא חיסר מאיתנו מאומה, וזיכה אותנו שמצאנו חן וחסד אצל רבותינו גדולי הדורות גם אותם שכבר אינם עמנו ובראשם מרן הראש"ל הגאון רבינו **עובדיה יוסף זצוק"ל**, מורינו הגאון רבי **שלום משאש זצ"ל** מורינו הגאון רבי **משה מלכה זצ"ל**. ויבדל"א חכמי דורינו שליט"א, ובראשם מו"ר ועט"ר הראש"ל הגאון רבי **שלמה משה עמאר שליט"א**. יהי"ר שה' יאריך ימיהם מתוך שובה ונחת, וימשיכו להדריך את עם ישראל תורה ודעת עד ביאת גואל ועד בכלל.

זכינו בס"ד ובברכת רבותינו להקים את "**המכון למצוות התלויות בארץ**", אשר בו אני עמל יותר משני עשורים ומחצה, ובמסגרתו זכינו לעסוק בתורת זרעים, בכתיבת עשרות חיבורים וקונטרסים, שב"ה בס"ד זכינו והם התקבלו בשמחה בקרב הציבור לומדי תורת ארץ ישראל, הן הספרים לרבנים ויושבי על מידין, והן הספרים לשאר המסגרות עבור בתי המדרשות והכוללים, כלל עמך ישראל, ואחרונים חביבים ילדי ישראל. וכאן המקום איתי לברך את כל חברי, רבני ועובדי המכון כל אחד בחלקו על העזרה והסיוע שלהם כל אחד בתחומו, ובפרט לחברי וידידי הרבנים שטרחו עימי על הספר הזה ועל שאר הספרים אותם אנו זוכים בס"ד להוציאם לאור עולם, אם בתורת זרעים שאנו עוסקים יחד בדיבוק חברים עם ידי"נ איש רם המעלה, הרה"ג רבי **משה לנדאו שליט"א** העוסק בתורת זרעים תדיר, ולן בעומקם של הלכות אלו, שזכיתי והוא לי משמש כחברותא, יהי רצון שיראה רוב נחת של תורה וקדושה מכל יוצ"ח ויזכה לראות את כל צאצאיו תחת החופה בקרוב ממש. ועמו מעלת ידידי הרה"ג רבי **אביחי בן ססי שליט"א**, שעסקים יחד בהלכות למעשה בשו"ע חלק יו"ד, ואף מסייע בידי סיוע שיש בו ממש בכל עניני הגהות, סגנון והדפסה, ישלם ה' שכרו, ותהיה משכורתו שלימה מאת ה'. וגם תודה אתן לחברים המקשיבים לקולי, האברכים וחברי בית המדרש "**משכן התורה**" שמחכימים אותנו בשיעורי ההלכה והדרוש, ומהם ושכמותם השפלותי, וחלק מן התשובות ההלכתיות בשו"ת זה אמרתי לפנייהם ומהערותיהם החכמתי ואף הוספתי ההערות במקומם. ועמם ברכתי ותודתי נתונה לשאר חברי "**המכון למצוות התלויות בארץ**", החוקרים חברי המחלקה התורנית והמחלקה היישומית, הרבנים, מנהלי המחלקות, צוות המעבדה, מפקחים, וכל אנשי המזכירות, כל אחד

לפי כבודו ומעלתו, יהי"ר שיראו ברכה בעמלם, ויראו את כל יוצ"ח הולכים בדרך ה' בלא סטייה כלל, וימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה. וברכה מיוחדת לידידים המיוחדים והמכובדים הרה"ח רבי לוי הולצמן שליט"א, שעבר על התשובות וערך אותם כנדרש וכפי שידו הרחבה משגת, ועשה מלאכתו נאמנה. ועמו ידידי ראש חברת העיצוב "יהודה הפקות" על טרחתו המיוחדת והשקעתו המרובה בכל ספרי המכון וספר זה בכללם. ישלם ה' פועלם, יראו ברכה בכל עמלם, ויזכו לראות כל צאצאיהם הולכים בדרך התורה והמצוות, וממשיכים את שושלת המשפחות המכובדות.

לי נאה וגם יאה להודות להורי היקרים א"א הרה"צ רבי ישראל רווח שליט"א נו"נ לגאון הצדיק רבי יעיש קריספין זצוק"ל, ואמי מורתי תחי' בת לאותו צדיק רבי מסעוד ריוח זצ"ל, על הדרכתם וסיועם בעצה ובתבונה בכל הענינים רוחניים וגשמיים כאחד, יהי רצון שיאריך ימיהם בטוב ושנותם בנעימים, ויזכו לרוות נחת מכל יוצ"ח, יזכו ויראו בשמחתם בבריאות גו"נ. ואחריהם בקודש למו"ח רבי אליהו פרוור הי"ו שישלח לו רפוא"ש בקרוב ממש וישוב לאיתנו כבראשונה, וזכות כבוד התורה שכל כך כיבד ובה עסק תגן עליו מפני כל צרה ומחלה, לאוי"ט, ורעייתו תחי', יהי"ר שיחיו ויזכו לרוות נחת מכל יוצ"ח מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא.

בשיר אנגן ובמזמור תודה אזמר לאשת החיל עטרת בעלה, מרת רחל תחי' שעליה אמר הכתוב: "וַיָּנֹת בַּיֵּת תְּחִלָּה שְׁלֵל", על תמיכתה בכל עת ובכל זמן, גם בזמנים לחוצים שנוטלת על עצמה הכל כדי שאוכל לשבת ולעסוק בתורה הקדושה, להכין את השיעורים, ובזכותה התשובות והספרים רואים ויוצאים לאור עולם. יהי רצון מלפניו יתברך, שנזכה יחד לראות רוב נחת יהודית מילדינו ומנכדינו ונכדותינו שיחיו ונזכה לראותם ת"ח ויראי השם, הולכים בדרך ה', ונזכה לראות בחופתם ובשמחתם מתוך בריאות גו"נ, דשנים ורעננים, ולא תמוש התורה מזרעינו ומזרע זרעינו עד עולם, אמן.

**בברכת התורה
המחבר**

שש משזד

אורח חיים

סימן א

בירור המנהג לברך ברכת שעשני כרצונו בשם ומלכות

כח אד"א תשע"ו

לכבוד ולזכות אמי הצדקנית הרבנית מרגלית תחי' לאוי"ט בהגיעה לגיל שבעים, אמרתי לברר מנהגה זה

עמדתי ואתבונן במנהג שראיתי אצל אמי הצדקנית שתחי' ותאריך ימים מתוך בריאות, בת לאותו צדיק וחסיד, מזכה הרבים, מור זקני רבי מסעוד ריוח זצ"ל, אשר בעת שמברכת ברכות השחר, נוהגת לברך ברכת שעשני כרצונו עם שם ומלכות, וזה לכאורה דלא כדרך המצוי בסידורים למנהג הספרדים שכתבו לברך ברכה זו בלי שם ומלכות. וכאשר שאלתי אותה בדבר, השיבה שכך הוא מנהג מימיה ומבית אביה, ואמרת אשנה פרק זה לכבודה ולזכותה.

א. פס"ד הטור וש"ע לברך בשו"מ

הנה רבינו הטור (או"ח הל' ברכות השחר סי' מו) כתב בהאי לישנא: ויש עוד ג' ברכות שצריך לברך. בא"י אמ"ה שלא עשאני עו"ג, שצריך ליתן שבח והודאה למקום שבחר בנו מכל העו"ג וקרבתו לעבודתו. בא"י אמ"ה שלא עשאני עבד, אף על פי שמברך שלא עשאני אשה שגם היא אינה חייבת במצות עשה שהזמן גרמא, צריך לברך שלא עשאני עבד, שהוא גרוע טפי. בא"י אמ"ה שלא עשאני אשה, שאינה חייבת במצות עשה שהזמן גרמא. ונהגו הנשים לברך שעשאני כרצונו, ואפשר שנוהגים כן שהוא כמי שמצדיק עליו הדין על הרעה. עכ"ל. הנה לגבי ג' ברכות הראשונות כתב רבינו הטור שצריך לברך, ועל ברכת הנשים כתב שנהגו הנשים לברך, היינו דאע"ג שלא נזכרה ברכה זו בתלמוד מכל מקום כך היה המנהג, ורבינו הטור לא זו בלבד שלא סתר וערער את מנהגם, אלא אף כתב לבאר טעם למנהג זה. וכך כתב גם תלמידו בספרו אבודרהם (הל'

ברכות השחר): "והנשים נוהגות לברך במקום שלא עשני אשה, שעשני כרצונו, כמי שמצדיק את הדין על הרעה הבאה עליו". ונראה ברור מדברי רבינו הטור והאבודרהם, שברכה זו לאשה היא במקום ברכת האיש, וכן נראה ברור שדנו כן במנהג לברך ברכה זו בשם ומלכות, וביארו טעמא דמילתא שאין מקום לפקפק במנהג זה, לפי שהוא בכלל הדין דחייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה (ראה גמ' ברכות נד, א).

וכך פסק מרן השולחן ערוך להלכה ולמעשה (סי' מו ס"ד): "צריך לברך בכל יום שלא עשני עובד כוכבים, שלא עשני עבד, שלא עשני אשה. והנשים מברכות שעשני כרצונו". הרי מרן פסק בזה להדיא כדעת הטור, ולשונו מוכיח ממש שמברכות בשם ומלכות. וכך ראיתי שסתמו כמה מן האחרונים שכך ברור בדעת השו"ע שברכת שעשני כרצונו היינו בשם ומלכות. וזו הבנה פשוטה בדברי מרן שאין צריך לדון בה כלל, כי הרי נוסחי ברכות אחרות דפליג וס"ל דאין לומר, הזכירם שם ושלל אמירתם בתוקף (הן בשו"ע והן בב"י), ועוד דכתב להדיא לשון "מברכות" וכן מנאה בחדא מחתא עם ג' ברכות שלא עשני, וזה פשוט [ועוד יש להעיר שגם מדברי הפוסקים החלוקים ע"ז כדלהלן מוכח שדעת מרן והפוסקים דעימיה לברך בשו"מ, ועל כן פליגי בזה כמשי"ת. ויש לתמוה על גדולי האחרונים שהרבו לחוש והורו לברך בלא שם ומלכות והביאו הפוסקים שכתבו כך, אך לא ציינו עכ"פ שדעת מרן השו"ע שיש לברך עם שו"מ]. וכבר כתב הגר"א על דברי השו"ע שם שכ"ה בטור שכתב שכן נהגו. ונראה דכוונתו ליישב שאין לתמוה על המקור לברך כן בשו"מ, משום שכן המנהג מקדם, וכן כתב הט"ז שם (הובאו דבריו להלן).

ב. שי' הפר"ח ועוד שאין לברך כלל

והנה, על דברי מרן כתב רבינו הפרי חדש: "ולי נראה שאינן מברכות אלא הב' ברכות ראשונות ותו

שעשני כרצונו בלא שם ומלכות [ומה שציין שם לפר"ח הוא פלא, כי הרי לדברי הפר"ח אין לומר ברכה זו כלל]. וגם הרב כף החיים (סי' מו אות מב) הביא תחילה את דברי הרחיד"א, וסיים: אמנם בספר עולת שבת כתב שבכל השלשה יברכו בלא שו"מ [ומשמע דכן ס"ל למעשה].

ובזה אמרתי לבאר מה שכתבו בשו"ת הגאונים (שערי תשובה סי' שמה) בזה"ל: "רבנו החסיד ז"ל, אשה לא תברך ברכ' המזון להוציא אחרים ידי חובתן אע"פי שהיא מחוייבת, ובמקום שאין בעלה יודע כמקום הדחק דמי ותבוא עליו מארה. אשה מחוייבת במקרא מגילה אבל לא תוציא את הרבים, כך בברכת המזון, וכ"ש דעיקר חיובה שצריך לכלול המברך הברית עם התורה, והיאך תברך על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו. אבל לעצמה מחוייבת כשאין שם אחר שיודע להוציא לה, וכשתברך תדלג הברית והתורה. וכן האשה מחוייבת לברך אותן ברכות הנותן לשכוי בינה כו' ותדלג שלא עשני אשה וכיוצא בהן דהא לבטלה איהי". עכ"ל. והקשה בספר הלכה ברורה (סי' מו בירור הלכה אות יא) מה כוונת הלשון "וכיוצא בהן", והרי לא מצאנו עוד ברכות שהאשה פטורה בהן בברכות השחר. עכ"ד. ואמרתי לבאר בב' אופנים: י"ל שכוונת כיוצא בהן היא לקבוע כללא דמילתא, דבכל ברכות שבתורה היכא שנמצא לשון שאינו שייך באשה, אין לה לברך משום דהוי לבטלה; אך עוד י"ל ע"פ דברי הפוסקים הנז', היעב"ץ והעו"ש, שכוונת כיוצא בהן היא דוקא על ברכות השחר, וס"ל שלשונות גוי ועבד לא שייכי באשה, ולא שמייע ליה לשנות נוסח הברכה ללשון נקבה כיון שלא הוזכר בש"ס, וא"כ הרי מטבע לשון הברכה הוי לבטלה ולכן ס"ל שהאשה פטורה מהם [אלא שקשה מפני מה נקט להדיא דוקא שלא עשני אשה, ולא שתי הברכות האחרות שיש בהן יותר חידוש ובכלל מנה מאתיים].

והנה, בסידור תפילת החדש (דיני ברכות של שחר אות יז) אי' דנשים מברכות שלא עשני גויה ושלא עשני שפחה בשו"מ, ומציין מקורו כדעת האחרונים (היינו הפר"ח וסיעתו) ודלא כהרב יעב"ץ שכתב לומר בלא שם ומלכות. ולהלן מיניה (שם אות יח) כתב שנשים מברכות שעשני כרצונו בלי שו"מ, וציין מקורו בפר"ח (אף שכאמור הפר"ח ס"ל שאין האשה אומרת כלל ברכה

לא, כיון דלא אשכחינן לה בגמרא דכולי האי הו"ל לפרושי וכו'. סוף דבר כל שמתקן נוסח ברכה שלא הוזכרה בתלמוד או מברך ברכה שלא נזכרה בש"ס כגון מגביה שפלים או סומך נופלים וכיוצא, גוערין בו עד הכאה, ודלא כהב"ח ז"ל [ד"ה עוד], כן נראה לי", עכ"ד. הרי דהפר"ח ס"ל שאין האשה מברכת כלל ברכה זו, ופליג על דברי מרן השו"ע מחמת שזו ברכה שלא נזכרה בש"ס. וכן כתב הרב מטה יהודה על דברי השו"ע (סוף אות י), שהביא דברי הפר"ח וכתב על דבריו: והם דברים הנאמרים באמת, וכמ"ש מרן הב"י על ברכת הנותן ליעף כח מאחר שלא נזכרה בתלמוד איך היה כח ורשות לשום אדם לתקנה. ע"כ. א"כ דימה למעשה מה שאין מברכים על הנותן ליעף כח (כפס"ד השו"ע שם סי' י), וס"ל דהוא הדין לענין ברכת שעשני כרצונו. וכן דעת הגאון הרדב"ז בספרו מצודת דוד על טעמי המצות (סי' עד) דשקו"ט בדין לא תלבש אשה כלי גבר, והקשה דלכאור' הוי מעליותא לאשה ללבוש כלי גבר, ובתו"ד כתב: "תדע שהרי אין האשה מברכת שלא עשאני איש, וראיתי אותן מברכות שעשאני כרצונו וקרוב להיות ברכה לבטלה כיון שלא נתקנה", עכ"ל.

הנה אם כן לפנינו מחלוקת הפוסקים בנדון ברכת שעשני כרצונו: רבינו הטור, אבודרהם ומרן השו"ע פסקו שיש לנשים לומר ברכה זו, וכוונתם ברורה שיש לברך ברכה זו בשם ומלכות. ומאידך דעת רבינו הרדב"ז, הפרי חדש ומטה יהודה שאין לברך ברכה זו כלל.

ג. שי' היעב"ץ ועוד לברך בלא שו"מ

והנה הרב יעב"ץ בסידורו כתב להורות לנשים לברך את שלשת הברכות, גויה, שפחה ושעשני כרצונו, בלא שם ומלכות. ובספר פתחי עולם ומטעמי השולחן [שהם הגהות על השולחן ערוך מהגאון המופלא הרב דובער קאראסיק מח"ס הליכות עולם ועוד] על השו"ע שם (ס"ק יז) הביא מ"ש בספר עולת שבת שאת שלשת הברכות הללו יברכו בלא שם ומלכות, כיון שברכות אלו לא נזכרו בגמרא. ומאידך דעת רבינו הרב חיד"א בספרו קשר גודל (סי' ה אות כב), שנשים כן תברכנה בשם ומלכות את שתי הברכות שלא עשני גויה ושפחה, ודלא כיעב"ץ. ועוד כתב שם (אות כג), שנשים מברכות

את המחלוקת ולא הכריע, אולם בסידורו לא הביא ברכה זו כלל, ומשמע דס"ל כדעת הפר"ח שאין מברכות כלל ברכה זו. [ועי' עוד במבוא לספר זית רענן, מה שכתב על דברי השתילי זיתים בד"ז באות קנה, יעוי"ש]. אך למעשה בסידורים כנה"ג ותורת אבות סידרו לאמרה בלא שו"מ, וכך מנהג בני תימן בימינו. ובסידור של הרב אלשיך כתב לברך בלא שו"מ, ובהערה ציין שבתכלאל לא צוין כלל ברכה זו, והביא לדברי המהרי"ץ, יעוי"ש. ושור"ר בשו"ע המקוצר להגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א שכתב (סי' ז סעי' ב), שאין מנהג בני תימן לברך ברכת הנותן ליעף כח, וכן אשה, במקום ברכת שלא עשני אשה, תאמר ברוך שעשני כרצונו בלא הזכרת השם, ובהערות עיני יצחק שם (הערה ד) כתב שזה כדברי מהרי"ץ, והוסיף שזה דלא כהתכלאל של מהרי"י ונה שכתב שם ברכת שעשני כרצונו עם שם ומלכות, דהיינו כדעת מרן השו"ע. וראה עוד מ"ש בשו"ת עולת יצחק (ח"א סו"ס קסו).

ו. מנהג קהילות האשכנזים

מנהג בני אשכנז, הן המתפללים בנוסח אשכנז והן המתפללים בנוסח ספרד, לברך ברכת שעשני כרצונו, עם שם ומלכות. וכן משמעות סתימת דברי הלבוש (סי' מו ס"ה), הפרי מגדים (מש"ז ס"ק ד) והט"ז הנז' לעיל, שהנשים מברכות ברכת שעשני כרצונו, וכסתימת שו"ע הרב (סוף ס"ק ד): "והנשים נוהגות לברך שעשני כרצונו, והוא כמו שמצדיק עליו את הדין על הרעה", עכ"ל [אמנם לא הביא ברכה זו בסידורו]. ומדברי כולם מתברר שמברכות כן בשו"מ, שהרי לכן ביקשו הטעם דשרי לברך כנ"ל. ואחריהם נמשך מנהג בני אשכנז לברך עם שו"מ, ומקיימים בזה את פסק הטור ומרן השו"ע. אמנם גם מחכמי אשכנז יש שהורו שלא לברך, כמו הבאנו לעיל (ס"ג) מפתחי עולם, וכן כתב הערוך השולחן (ס"ק יא): "והנה רבינו בסעיף ד' כתב שהנשים מברכות שעשני כרצונו, וכן נדפס במקצת סידורים, והוא כעין הצדקת הדין שנבראת כך. אמנם בגמרא לא נזכרה ברכה זו, וכמדומני שלא נהגו לברכה האידנא". עכ"ד. הרי שגם במקומם היו בזה מנהגים שונים.

והלום ראיתי להגרי"ח פרידמן אבד"ק ראחוב בספרו לקוטי מהרי"ח בסדר ברכות השחר (ד"ה שלא

זו). וכמעשה סידור זה, כ"ה בסידור בית עובד בהל' ברכות השחר אות יג, שנקט כדברי הפר"ח שמברכות גויה ושפחה בשו"מ, והזכיר בשמו שמברכת שעשני כרצונו בלא שו"מ. אמנם בגוף הסידור הנז' הובאו הברכות כתיקונן, וכתב בשוה על ג' הברכות "האשה אומרת: גויה, שפחה, שעשני כרצונו, ולא הזכיר שיזהרו לומר בלי שו"מ. וכן בסידור עולת שבת (ג'רבה תש"ו) כתב ג"כ נוסח הברכות והוסיף "והאשה תאמר", ולא ציין שעליה לומר בלא שו"מ.

ד. דעת הבא"ח להרהר בשו"מ

ורבינו הרב בן איש חי (ש"א פרשת וישב ס"י) כתב שהנשים תברכנה שעשני כרצונו בלא שם ומלכות כיון שיש פלוגתא בזה וספק ברכות להקל, וטוב שיהרהרו שם ומלכות בתוך הברכה. ובספרו עוד יוסף חי (פרשת וישב ס"ט) ג"כ כתב שפשט המנהג שהנשים מברכות שלא עשני גויה שלא עשני שפחה בשם ומלכות דלא כהגאון יעב"ץ ז"ל, ומברכות שעשני כרצונו בלא שם ומלכות, וכמו שכתב הפרי חדש ז"ל. עכ"ד.

ויש להעיר שהצעה זו להרהר בשם ומלכות, כתבה מרן הבא"ח בעוד מקומות שנמנעים מלברך בשו"מ, כגון לגבי ברכת המפיל למי שחושש לברכה בשו"מ כדי שלא יכשל בהפסק בין ברכה לשינה, שעכ"פ יזהר להרהר שם ומלכות בלבד, עכת"ד (ש"א פרשת פקודי סי"ב). וכן בענין ברכת קשת שרבינו יהונתן אייבשיץ ערער על המנהג הפשוט לברך משום שיש תרי גווי קשת, וכתב הבא"ח (ש"א פרשת עקב סי"ז) שהרוצה להתחסד לברך בלי שם ומלכות ויהרהר שו"מ בלבו אין מזניחין אותו, יעו"ש.

ה. מנהג קהילות תימן

ועוד ראיתי להגאון בעל שתילי זיתים לחד מגדולי רבני צנעא בביאורו על השו"ע, שסתם כדעת השו"ע שאשה מברכת שעשני כרצונו, וכתב לבאר שהוא מחמת דהוי כמצדיקה עליה את הדין. וכן ראיתי שכתב לדקדק בדעתו בפירוש זית רענן, שנראה דעתו של השתילי זיתים שיש לברך ברכה זו בשו"מ וכדעת השו"ע, ודלא כהפר"ח שכתב שלא לברך כלל. ועוד הוסיף שם, שרבינו המהרי"ץ בעץ חיים (דף) ח הביא

נזכרה בתלמוד. ולכן נראה שהנשים יאמרו ברוך שעשני כרצונו בלי שם ומלכות. והביא בתו"ד דברי רבותינו האחרונים הפר"ח, החיד"א ועוד שכתבו כן כנ"ל, וסיים אשר לפיכך יש להזהיר מאוד את המורות והמדריכות בבתי הספר הדתיים, וכן בבתי הספר החרדים בית יעקב, להורות לתלמידותיהן לבל יברכו ברכת שעשני כרצונו אלא בהשמטת הזכרת שם ומלכות, כיון שלדעת גדולי הפוסקים האחרונים, המברכות ברכה זו בהזכרת השם נושאות שם שמים לבטלה. ובפרט לדין דאיסור ברכה לבטלה הוא איסור מן התורה. עכת"ד.

ועוד מצאתי שהביאו מן החדש בקובץ מקבציאל (גליון כח עמ' עב) שאלות ששאל מרן הבא"ח, והשיב עליהם הגאון רבי אליהו מני, ובהם נוסח השאלה בנדו"ד: כיצד נוהגים הנשים בברכת שעשני כרצונו, האם מברכות בשם? והשיב הגר"א מני זצ"ל, בזה לא שייך מנהג והנשים היודעות דינים מברכות בלא שם ומלכות, ונשים בורות מברכות עם שם ומלכות, ואם שמע בעלה וידע הדין, מוחה בה, שספק ברכות להקל וכפר"ח. ע"כ. ובהערות 'בין הרי"ם' שם (ס"ק א), הביא הגאון רבי יעקב הלל שליט"א את דברי מרן בשו"ע שפסק כהטור דנשים מברכות שעשני כרצונו, וכתב הגר"י הלל דהיינו בשם ומלכות [וכפי שדקדקנו לעיל], ועוד הביא מדברי הפר"ח, ושוב כתב על דברי הגר"א מני שכתב שלא שייך בזה מנהג, שדבריו צריכין ביאור דהרי הטור כתב וז"ל: ונהגו הנשים לברך שעשני כרצונו, ע"כ, ומרן פסק כוותיה בשו"ע וכן"ל, וידוע דכנגד המנהג אין אומרים ספק ברכות להקל. אלא דצריך לומר שנשי ספרד מעולם לא נהגו לברך ברכה זו, וממילא פסק מרן חל רק על המקומות שאין להם מנהג ברור. וידוע שכתב בהקדמתו שלא בא לשנות שום מנהג. ומאחר שהאחרונים חלקו על מרן וקיי"ל סב"ל, ממילא האידינא לא שייך כלל מנהג הנשים גבן, דצריכות לנהוג כהסכמת האחרונים ז"ל שחששו לסב"ל. ותול"מ ודו"ק. ולכן כתב שהנשים המברכות האידינא הוא משום בורות שאינן יודעות ההלכה, ולא חשש כלל שמא נהגו כן במסורת מדור דור, ודוק. עכ"ד הגר"י הלל. העולה מדבריו שאם יש מי שנהג כך מדורי דורות, כגון מנהג אשכנז ובני מרוקו, ודאי שלהם יש מנהג ושפיר עבדי ויש להם להמשיך במנהגם הטוב.

עשני אשה), שכתב וז"ל: עיין בטוש"ע שנשים במקום שלא עשני אשה, מברכין שעשני כרצונו, כמי שמצדיק עליו הדין. ועיין בפר"ח ובסידור היעב"ץ ובעבוה"ק דלא יברכו ברכה זו, כיון שלא נזכר בתלמוד, ע"ש. והנה אם כי אין למחות בידן, כי כבר נתפשט המנהג לברך, ויש להם על מה שיסמוכו, כיון שהטור והשו"ע מביאין מנהגם, והיא נדפסה בכל הסידורין. ומ"מ נראה לפענ"ד דמהיות טוב שיאמרו אחר הברכה בשכמל"ו, עכ"ל.

אם כן נמצא שבדברי הפוסקים ובמנהגי הקהילות השונות, נחלקו השיטות: יש הסוברים לברך עם שו"מ, ובראשם הטור ומרן השו"ע. ויש הסוברים שאין לברך כלל, והכי ס"ל להפר"ח וסייע'. ויש הסוברים לברך בלא שם ומלכות והכי ס"ל היעב"ץ וסייע', והבא"ח הוסיף שמ"מ תהרהר האשה בזמן הברכה שם ומלכות. ויש מי שכתב שאף שנתפשט לברך בשו"מ, מכל מקום לאחר הברכה תאמרנה בשכמל"ו.

ז. מנהג קהילות הספרדים

כאמור מצינו הלכה למעשה מנהגים שונים בזה גם באותה מזדינה ובאותה עדה בשינוי ממקום למקום, אלא שרבותינו הספרדים האחרונים הכריעו שעל הנשים לברך בלא שו"מ, וכמבואר לעיל מדברי הרחיד"א והבא"ח. ובדורנו אנו נתפשטה כמין חלוקה ברורה במנהגי הקהילות, שבני אשכנז מברכים עם שם ומלכות, והספרדים וכן מנהג התימנים אומרים את הברכה בלא שם ומלכות. וכך ראיתי שכתב בפסקי תשובות (סי' מו סעי' ד) שנתפשט המנהג אצל הספרדים לברך בלא שו"מ, ואצל האשכנזים לברך בשם ומלכות וכסתימת השו"ע והמשנ"ב שלא העיר בזה כלום, וסיים שכך יש לנהוג לכל מי שאין קבלה מבוררת בידו לנהוג אחרת. ע"כ.

והנה כבר עסק בזה מרן רבינו הראש"ל זצ"ל בספרו יחזה דעת (חלק ד סימן ד), וכתב שאף על פי שבכמה סידורים נדפסה ברכת שעשני כרצונו בהזכרת שם ומלכות, נראה שמכיון שברכה זו לא הוזכרה בתלמוד ולא בספרי הגאונים, יש לחוש באמירתה לאיסור ברכה לבטלה. וכמו שכתב הרא"ש בפסקיו (פרק קמא דקידושין סימן מא, ובפ"ח דבכורות סימן ח) שאין לברך שום ברכה שלא

ובאמת שכך היה מנהג אמותינו במרוקו, ולפחות בחלק מן המקומות, וראה מש"כ בשו"ת דברות אליהו ריש חלק תשיעי. וראה בסידור אבותינו להרמ"ע שליט"א שכתב ברכה זו בשו"מ, ושכך נהגו אמותינו. וכ"כ בספר עטרת אבות (פ"א סעי' יח), שכך היה מנהג אמותינו הקדושות במרוקו. וכאמור בפתיחת המאמר, כן חזיתי לאמי הצדקנית תחי' שנוהגת כן, והוא ממנהג בית אביה.

ח. שקו"ט הפוסקים בענין ברכת הנותן ליעף כח

ואמרתי לבאר מעט לסלק מן הטענות הנזכרות לעיל, כי הנה ראיתי למי שכתב לבאר שמרן השו"ע חזר בו באופן כללי וס"ל שאפשר לברך גם ברכות שלא נזכרו בגמרא, וכגון הא דפסק (אבה"ע סי' סג) לברך ברכת בתולים אף שלא נזכר בש"ס [וראה בזה עוד להלן אות ט מה שכתב ליישב זאת ביחוד^ד], ומוכרח מזה לדעתם דהדר הוא לכל חסידיו, וס"ל שאפשר לברך. וכן ראיתי שכתב הגאון רבי מיכאל פרץ שליט"א בספרו אהלי שם על השו"ע (או"ח סי' מו סעי' ד אות ג בסוד"ה והם) וז"ל: "על כן נראה שמי שנהגו לברך שעשני כרצונו בשם ומלכות ימשיכו במנהגם, והכי נהגו נשות בני מרוקו, ועיין בסידורי אהלי שם. ונראה כן להלכה ע"פ ראשונים ואחרונים". ע"כ.

ונראה לענ"ד לברר הדין והדברים בהקדמת בירור שיטת מרן בנדון ברכת הנותן ליעף כח, שמצינו שנאמר גם בזה שהדר ביה מרן השו"ע כדלהלן, וא"כ לכאורה הדין היה נותן להשוות ברכת שעשני כרצונו לברכה זו. והענין הוא דהנה פסק מרן בשו"ע (שם ס"ו) שיש הנוהגין לברך הנותן ליעף כח ואין דבריהם נראין. ובבית יוסף פירש את שיחתו בזה"ל: "עוד ברכה אחת יש בסידורי אשכנז הנותן ליעף כח, ונתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב וכו'. אף על פי שיש סמך יפה לברך ברכה זו, מאחר שלא נזכרה בתלמוד, איני יודע איך היה רשות לשום אדם לתקנה. ומצאתי שכתב האגור (הל' ברכות סי' פז) שראה מקטרגים עליה מטעם זה, והרמב"ם וסמ"ק והרוקח לא הזכירוה, והכי נקטינן". עכ"ל.

אמנם רבינו הב"ח כבר כתב ליישב שם, לאחר שהביא דברי הטור שהביא ברכה זו מסדורי אשכנזים וכו' וניתקנה על שאדם מפקיד וכו', והביא דברי מרן הב"י שאינו יודע איך היה רשות לתקנה כיון שלא נזכרה בתלמוד וכן כתב האגור שראה מקטרגים עליה והסכים ב"י שאין לברך אותה, וציין שכן כתב בשלחן ערוך וכן כתב מהרש"ל (שו"ת סי' סד ובחידושו לטור). וכתב על דבריהם הב"ח: מי הגיד להם שניתקנה ברכה זו אחר התלמוד, אני אומר דהקדמונים היו גורסין כך בגמרא. ומה שכתב רבינו [הטור] עוד ברכה אחת יש בסדורי אשכנז, רצה לומר אף על פי שאינה בסדורי ספרדים לפי שלא היה נמצאת ברכה זו בגרסתם בגמרא, מכל מקום איכא למימר דהאשכנזים היו גורסין כך בגמרא. ואם תאמר למה תקנוה חכמי התלמוד, יש לומר שניתקנה על שאדם מפקיד. והלא יש לנו גדול מעיד על זה הלא הוא הסמ"ג (עשין כז קיד א) דקא חשיב בתוך י"ח ברכות ברכת הנותן ליעף כח. ואף על גב דהרוקח לא הזכירה, והאגודה (ברכות פ"ט סי' רי) חלק עליה, וכתב זה לשונו, ולעולם אין מברכין סומך נופלים והנותן ליעף כח דאין נזכרין בתלמוד עכ"ל, מה בכך, ודאי מדכתב כך אלמא דלא היתה נזכרת ברכה זו בגירסתו, גם הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והרוקח מדלא כתבוה אלמא דלא היו גורסים ברכה זו בתלמוד, אבל אנו בני אשכנז דקבלנו ברכה זו מאבותינו וגם הסמ"ג כתבה, אין ספק שהיו גורסים כך בתלמוד. עכ"ד הב"ח. ובהמשך עוד כתב: "וכן בברכת הנותן ליעף כח דהמנהג פשוט מקדמונינו ומאבותינו לאומרה, אין רשות לשום גדול בדורו לגעור בשום אדם שלא לאומרה, כל שכן שאין לשנות הסדורים שלא להדפיס ברכות אלו מגביה שפלים והנותן ליעף כח בין הברכות, ומי שעבר והסירם עתיד ליתן את הדין. מיהו הירא את דבר ה' ומוחזק בחסידות ואינו רוצה להכניס עצמו בספק ברכה לבטלה, כיון דאיכא נסחי הכי והכי, רשאי ומקבל שכר על כוונתו הטובה, אבל לא יורה כן לאחרים, כל שכן להסיר ברכות אלו מן הסדורים. אבל סומך נופלים היא ברכה לבטלה, דלא אשכחן לא פוסק ולא מפרש בראשונים ובאחרונים שיש לאומרה, והאגודה והעיטור העידו בפירוש עליה שלא לאומרה, ולכן פשיטא שיש להסירה

והעיד ששמע שרבינו המחבר ז"ל חזר בו בסוף ימיו והיה אומרה בהזכרת שם ומלכות על פי הקבלה, ועל פי עדות זו נהגו קצת לברכה בשם מלכות, וגערתי בהם שלא מפני עדות המעיד ששמע על פי השמועה נניח מה שכתב כאן ונבא לידי ברכה לבטלה. ועוד, שהטענה שכתב רבינו ז"ל שמאחר שלא נזכרה בגמרא אין לנו רשות לאמרה, טענה יפה היא, כמו שכתב הרא"ש על ברכת פדיון הבן שמצא בתשובות הגאונים שמאחר שלא הוזכרה זו בגמרא אין לאמרה. עכת"ד הכנה"ג, ולהלן נדון בעדות זו שכתב על מרן השו"ע שחזר בו בזה. וכ"כ הפרי חדש על השו"ע שם: פה ירושלם תובב"א נתפשט המנהג לאמרו, על פי כתבי של הרב הקדוש מהר"י אשכנזי ז"ל, זולתי קצת יחידים שאין אומרים אותו, ואני אחד מהם. עכ"ל.

ט. תוכן ברכת שעשני כרצונו בכלל הברכות המפורשות בגמרא

והנה בשלמא רבינו הפר"ח אזיל לשיטתיה כסדרה שכל ברכה שלא הוזכרה בדברי הגמרא אין מברכין אותה, ולכן לדעתו אין לאשה לברך שעשני כרצונו, וכמו כן אין לברך גם הנותן ליעף כח. אולם מנהג הספרדים הנפוץ אינו מובן, דממ"נ אי סבירא להו שאין לברך שעשני כרצונו מחמת שלא נזכר בגמרא וע"כ אינם מברכים בשו"מ, מפני מה אם כן הם נוהגים לברך הנותן ליעף כח בשו"מ אף שלא נזכר בגמרא? והנה מרן בשלחן ערוך אבן העזר (סימן ס"ג) הביא ברכת אשר צג בהזכרת שם ומלכות, הגם שלא נזכרה בש"ס, ונמצא שסותר את עצמו בזה, שכאן בברכת הנותן ליעף כח, כתב שאין לברכה מטעם זה. וראה בשו"ת יחו"ד (ח"ד סי' ד) שהביא סתירה זו, וכתב תחילה לעי' בכנה"ג הנז' לענין ברכת הנותן ליעף כח, שהביא העדות ששמע שמרן הבית יוסף חזר בו בסוף ימיו, והיה אומרה בהזכרת שם ומלכות על פי הקבלה, והכנסת הגדולה דחה שמועה זו, שהרי טענת מרן הבית יוסף שמכיון שלא נזכרה בגמרא אין לאומרה, טענה נכונה היא, וכמו שכתב כיוצא בזה הרא"ש פרק ח' דבכורות אשר קדש עובר. ע"כ. אמנם מרן הגר"ע העלה בדבריו שם, דאפשר שעדות התלמיד חכם נכונה, שהרי בשלחן ערוך אבן העזר הביא ברכת אשר צג בשם ומלכות,

מן הסדורים". וכן פסק הלכה למעשה רבינו הרמ"א, שכתב במפה על השו"ע שהמנהג פשוט לבני האשכנזים לאמרה. וכ"כ בספר ערוך השולחן (שם סעי' ז): עוד ברכה נמצאת אצלנו והיא הנותן ליעף כח ואינה בגמרא, ורבינו הב"י בסעיף ו' התרעם על זה, אך אצלנו פשוט בכל המדינות לאומרה, וכ"כ רבינו הרמ"א, והאשכנזים אומרים אותה באחרונה קודם המעביר שנה מעיני וכוונת ספרד היא אחר מלביש ערומים, ואולי היה בנוסחתם בגמרא ברכה זו [ב"ח]. וכתב הטור דברכה זו היא ע"פ המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך, בשר ודם מפקיד פקדון ביד חברו מחזיר לו בלוי ומקולקל, אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקדוש ברוך הוא והיא עייפה ומחזירה לו חדשה ורגועה, עכ"ל. ועוד שאנו עייפי הזמן ואלמלי השגחה הפרטית לא היינו יכולין לעמוד אף יום אחד, לזה מברכים שהקב"ה נותן לנו כח והנביא אמר מקרא זה לענין זה. עכ"ל ערוה"ש.

ובאמת ידוע ומפורסם לכל שמנהג הספרדים בארץ ישראל לומר ברכה זו בלא כל פקפוק (מלבד מנהג התימנים גם בימינו שאין אומרים, וכמו שכתב בשו"ע המקוצר הנז' לעיל). והנה בימים קדמונים מנהג מכנס שבמרוקו היה לאומרה בלא שם ומלכות, וכך היה המנהג העתיק במרוקו שלא לומר ברכת הנותן ליעף כח אלא בלא שם ומלכות. וכן נהג למעשה הגאון הגדול רבי שלום משאש זצ"ל כמבואר בספרו שמש ומגן (ח"א סי' כה), וכן העיד הגאון המפורסם רבי כליפא בן מלכה בספרו כף נקי (דף ו ע"ב), וכ"כ בספר עלי הדס (פ"א אות ט) שכך היה המנהג הקדום בתוניס, עד שחזר המנהג והתפשט כדעת רבינו האר"י [שער הכוונות ענין נוסח התפילה בתחילתו ובפע"ח שער התפלה פ"ב] שיש לברך בשו"מ. ובאמת כך התפשט המנהג במרוקו, וכך הוא בכל הסידורים העתיקים שברכה זו נזכרת בשו"מ, וכ"כ בשו"ת עמק יהושע (ח"ה אור"ח סי' לד), וראה עוד בספר נהגו העם (בשחרית ומנחה אות ג).

וכן נראה שהיה מנהג יושבי ארץ ישראל לומר בשם ומלכות, כפי שנשמע ממ"ש בכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף אור"ח סי' מו ס"ז): מנהגינו לאמרה בלי הזכרת שם ומלכות. ורש"ל בתשובה סימן ס"ד כתב שאין לאמרה. וזה כמו שלש שנים בא פה תירי"א ת"ח מארץ הצבי

ובמפרשים, אך אין שום מקור לעצם הברכה בדברי הש"ס. והיינו דהשקו"ט אינו בצורת הברכה ונוסח אמירתה, אלא בעצם קיומה בכלל ברכות השחר, וע"כ מסיק מרן הב"י שאין לברך כלל מחמת שלא נזכר בש"ס. אמנם ברכת שעשני כרצונו, אין בה חידוש ברכה שלמה שקדמה ההעדר, אלא יסודה בחיוב ג' ברכות שלא עשאני שנתפרשו בגמרא מנחות (דף מג ע"ב), וענין הברכות הללו הם הודאה על שבחו של כל יהודי, תחילה מברך על מה שאינו גוי, שהוא מדרגה התחתונה; ומוסיף לברך על מה שאינו עבד, שהוא מדרגה למעלה מזה, ומחויב במקצת מצות אך אין שם ישראל עליו; והשלישית על מה שאינו אשה, שמעלתה גדולה ביותר שהרי היא ישראלית, אך מברך משום שהאשה אינה מחויבת בתלמוד תורה ובמצות שהזמן גרמן (כמ"ש הטור ע"פ תוספתא ברכות פ"ו הכ"ג). ואם כן, אחרי שמהות ברכת השבח על מעלת וקדושת ישראל קיימת ומפורשת במקורה וטעמה, הנה לענין שינויי הנוסח כבר לא אכפת לן כ"כ, ושפיר אפשר שהמנהג לברך ברכה מיוחדת לאשה יהיה בכלל מטבע שטבעו חכמים, אף אם לא נזכר בלשון זו. והענין הוא, שהרי אשה אינה יכולה כמובן לומר שלא עשני אשה, שהרי הוא דבר שקר, והיא אכן אשה ומחויבת רק במה שציוותה אותה התורה, אולם מאידך יש לה את מעלותיה וסגולותיה וכן את המצות שמחויבת בהן ובפרט המצות המיוחדות לה כגון חלה ונדה והדלקת הנר, ובודאי גם על כל אלו צריכה היא לשבח, והרי זה בודאי בכלל היסוד שהשמיענו הגמרא במנחות שיש לברך על עצם שבח זה. אם כן דברי הגמ' הם היסוד לכך שתיקנו ברכה בשינוי נוסח אך מקורה טהור, ולית לן בה הסייג שלא לברך ברכות שלא נזכרו בתלמוד. ובאמת שכל דברי בכלל דבריו הקצרים של הט"ז על השו"ע שם (בסעי' ד), שכ' בזה"ל: "ונראה לי עוד מה שהנשים מברכות שעשני כרצונו דברכה זו אינה בגמ', ולמ"ש ניחא דהא חזי' אפי' בברכת האיש שיש מעלה בבריאת האשה, ע"כ שפיר חייבת היא לברך על מעלה שלה, כנ"ל נכון", עכ"ד, והם דברים נפלאים.

צא ולמד, שהרי בנוסח ברכות הללו מברכת האשה שלא עשני גויה ושפחה [לדידן בני ספרד], וישאל השואל, היאך מברכות כן והלא אין זה נוסח הגמרא

וכדברי הרא"ש (כתובות פרק א' סימן ט"ז) הנ"ל שכתב שאפשר שברכה זו תקנוה הגאונים ז"ל. ובעל כרחנו שרק לגבי אשר קידש עובר שיש קושיות על נוסח הברכה סבירא ליה להרא"ש שאין לאומרה, מה שאין כן ברכת הנותן ליעף כח, שיש סמך יפה לאומרה, והובאה בסמ"ג ובמחזור ויטרי והרד"א ועוד. ועיין בשו"ת צמח צדק מליבאוויטש (חלק אורח חיים סימן ג' אות ט), ובשו"ת מכתב לחזקיהו (סימן ז' דף ל"ג ע"ד), ובספר מגן האלף על סידור רב עמרם (דף ע' ע"ב). ואכמ"ל. ע"כ מ"ש ביחוד"ד, וסיים שעכ"פ ברכת שעשני כרצונו שלא הוזכרה בספרי הגאונים כלל לכל הדעות אין לאומרה.

איברא דלכאו' לא נתיישב בזה כל צרכו פס"ד מרן השו"ע, שהרי מלבד ברכת אשר צג הנ"ל פסק לברך גם שעשני כרצונו, ופשט דבריו דהיינו בשו"מ, וזו ברכה שלא נזכרה גם בדברי הגאונים. וא"כ עודנו עומדים בסתירת פסקי מרן בשו"ע, שפסק מחד שלא לברך הנותן ליעף כח משום שלא נזכרה בש"ס, ומכל מקום ס"ל לברך שעשני כרצונו בשם ומלכות אף שג"כ לא נזכרה בש"ס, והדבר צריך תלמוד. ולכאו' פשוט דאין לומר דהדר ביה מסעיף לסעיף באותו סימן בשו"ע בענין הברכות שלא נזכרו. והגם שהרוצה ליישב את מנהג הספרדים כשלעצמו, יכול להסתפק בחילוק הנו' ביחוד"ד שהנותן ליעף כח נזכר בדברי הגאונים והוי כנזכר בש"ס ושפיר דמי לברכו, משא"כ בברכה שעשני כרצונו שלא נזכרה כלל, אף שמאידך דעת הפר"ח בשניהם בשווה שאין לברך כנ"ל. אך דעת מרן השו"ע כשלעצמה, והוא גם מנהג מרוקו העתיק, עודנה צריכה ביאור, מפני מה יש לברך שעשני כרצונו בשו"מ, ואילו בברכת הנותן ליעף כח כתב השו"ע שלא לברך?

אשר על כן ראיתי בעניותי להציע שחילוק גדול יש בעצם בין שתי הברכות: גבי ברכת הנותן ליעף כח, כתב מרן בבית יוסף שיש סמך וסברא יפה שיש לאומרה, אלא שאינה נזכרת בתלמוד. והיינו שמהות הברכה היא חידוש, שכן עיקר תקנתה ע"פ מ"ש המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך, שבשר ודם מפקיד פקדון ביד חבירו מחזיר לו בלוי ומקולקל, אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקדוש ברוך הוא והיא עייפה ומחזירה לו חדשה ורגועה, וכמבואר בטור

למנהגם. וכן פסק בשו"ע, ומפשטות דברי המחבר משמע שיברכו בשם ומלכות. עכ"ד הגאון הנ"ל. ואם יש נשים שנהגו כך מבית אביהם וזה מנהגם מדור דור, חלילה מלמחות בהם, ולא לנשים כאלו התכוין הגאון רבי אליהו מני שיש למחות בהם, שהרי הללו מנהג אבותם בידם, ולענ"ד גם אין כוונת מרן ביחוד שם לערער כגון דא, כי במקום מנהג ברור כגון הכא לא אמרינן סב"ל.

וביין דאייתנין להכי, אזכיר מרגניתא טבא שראיתי בענין מה ששאלו האם המברך ברכת שלא עשני אשה בפני אשה עובר משום לועג לרש, וראיתי שכ' הר"ר אילן טלקר לבאר בזה בקובץ יתד המאיר (גל' 174, אלול תשע"ו, ע' 774) שאין לחוש ללעג לרש משום שהוא רק כלפי מי שהיה מחויב ואינו יכול לקיים ע"ש, ועוד הביא משם ספר מאורי אור (ח"ד חלק באר שבע כ ע"א) שאין לברך ברכה זו ברבים כדי לא לבייש פני הנשים, ע"כ, אך לא מצינו כאן בשא"פ. וביאר הטעם דלא חשו לזה משום שאמרו חז"ל (ברכות ד"ז ע"א) גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מהאנשים וכו', וכ' מהר"ל מפראג בדרשות עה"ת בביאור מאמרם זה דהאשה קרובה יותר מהאיש אל השלמות וחיי העוה"ב, ולכן יכולה להשיג שלמותה גם בלי לטרוח בת"ת, ע"ש, וממילא דאיש על מחנהו ואשה על דגלה וכל אחד עושה תפקידו ואין האשה מתביישת בשמעה את ברכות האיש. עכת"ד הרב הנז'. והנה לפי דברינו לעיל אשר ברכת שעשני כרצונו היא בכלל ברכות השבח על המצות שמחויבת בהן ועל מעלותיה, וע"כ נכללת בברכות שנזכרו בש"ס ומברכות בשו"מ, הרי יומתק בתוספת ביאור שאין כל גנאי לומר ברכה זו בפני האשה, שהרי היא גם היא מברכת ומודה על שבחה אשר נתן לה ה', באותה הברכה גופא שמברך האיש (אף שמטבע לשונה שונה מחמת הצורך).

עוד יש להחזיק המנהג לברך בשו"מ בנדו"ד, בהיותה ברכת השבח ולא ברכת המצות, ובזה מחמת מה שנהגו שפיר דמי לאומרה ואין לחוש בזה לסב"ל. וכן ראיתי כעת לגאון מצאנז בספרו שו"ת דברי יציב (אה"ע סי' פב) שכתב: הנה האריכו לגבי ברכה על מנהג, עיין ברכות י"ד ע"א תוד"ה ימים, ובסוכה מ"ד ע"ב תוד"ה

אלא גוי ועבד בל' זכר? ואכן מחמת זה מצינו (כדלעיל סי"ג) שיש האומרים שנשים תברכנה גם ברכות אלו בלא שם ומלכות, וכ"כ הרב יעב"ץ, וכן בספר עולת שבת, והביאם בלשון סתם הרב פתחי עולם הנז' לעיל, וכך נראה שנוטה דעת הכף החיים, וכל זה מחמת שלשון זו כמות שהיא לא נזכרה בגמרא. ומכל מקום הרי בברכות הללו מנהגנו ברור ופשוט דלא כן, אלא מברכות בשינוי נוסח ללשון נקבה, כפי שהעיד הפרי חדש וכ"ז כמבואר לעיל. והטעם הוא ברור, כי אחהמ"ר מאותם גאוני עולם, הנה ברכה זו אכן נזכרת בגמרא, ושינוי דקדוק הלשון מזכר לנקבה אינו מערער כלל עצם הברכה, אלא אדרבה הוא נעשה לכוון הלשון כתקנו אל תוכן הברכה. וכן י"ל ג"כ בברכה השלישית, שבודאי יש לאשה ג"כ לומר ברכת השבח על מעלותיה ומצותיה, והלא בודאי א"א לה לומר "שלא" עשני אשה, וגם א"א לה לומר "שעשני אשה" שהרי היא מפסידה את לימוד התורה ומשהז"ג, ולכן תיקנו והנהיגו נוסח מכון ומתוקן עבורה "שעשני כרצונו", אך אין בשינוי נוסח זה בכדי להחשיבה ברכה חדשה כלל ועיקר. וכן יש לפרש טעמו של מרן השו"ע שלא חש לזה וכתב שיברכו הנשים ברכה זו, אף דס"ל שלא לברך הנותן ליעף כח, משום דלזה אין מקור כלל בדברי הש"ס. ואמנם הרוצה לחלק בין הדברים הרשות בידו, ויאמר כי אף שבין זכר לנקבה אין חשיבות בשינוי הנוסח [ואכן כעין זה כ' בשו"ת חזו"ע כרך ב סו"ס לח באמצעה של ההערה], אך בנדו"ד ה"ז שינוי כל נוסח הברכה, אולם לענ"ד יש בזה כדי לבאר דעת מרן ולהמליץ על הנשים צדקניות הנוהגות כן למעשה לברך שעשני כרצונו בשו"מ, משום שאף שנשתנה נוסח הברכה מחמת הצורך, אך מקור הברכה טהור וקדוש בדברי הגמ' ואינו תקנה חדשה בעלמא, אלא האיש מברך על מעלתו והאשה על מעלתה וכדברי רבינו הט"ז.

ועל כן אני אומר שכל אחת תמשיך במנהגה מימים ימימה, וכלשון הגאון רבי אפרים גרינבלט, בהערות במנהגי תפלה (קובץ שנה בשנה תשל"ה עמ' 123): אלו שאין מברכות בשו"מ, יש להן על מה לסמוך; ואלו הנוהגות לברך בשו"מ ג"כ יש להן על מי לסמוך. ועי' בטור סי' מו שמביא שנהגו הנשים לברך, ואומר טעם

שלא ממטבע חכמים הראשונים, דפירשו קצת חכמים שרשאים גדולי הדור לתקן נוסח ברכה מעיקרא אע"פ שלא נקבעה, עכת"ד ועש"ה. ועוד אפשר לצרף את דעת הפרד"ס בסי' ה, שלמעלה אין שיעור ויש רשות להוסיף על כל החביב לו, יעוי' שם. והגם שלמעשה לא קיי"ל כדבריו, מכל מקום חזי ודאי לאיצטרופי, ובודאי בנדו"ד שיש מנהג, והכי ס"ל למרן השולחן ערוך למעשה.

העולה לדינא: אותן שנהגו מבית אביהן לברך ברכת שעשני כרצונו בשם ומלכות, מנהגן מיוסד על אדני ההלכה, ועל פי דעת רבותינו הראשונים וכפסק מרן השולחן ערוך להדיא. וכיון שכך נהגו, ימשיכו במנהגם הטוב, ואין צריכות לחוש לספק ברכות להקל, מכל הטעמים שביארנו בפנים.

בברכה
שניאור ז. רווח

כאן דמיו"ט שני אין ראייה דהא דאין מברכין אמנהגא משום דלא אפשר לומר וצונו וב' ימים טובים של גליות אין בהם וצונו וכו' עיין שם. ובשו"ת חתם סופר יו"ד סי' קצ"א הקשה ממה שמברכים על נרות דליל יום טוב ב', והאריך שם בזה והעלה לברך ג"כ על טבילה שעל דם טוהר עיין שם, והביאו בפתחי תשובה יו"ד סי' קצ"ד סק"ב, ועוד האריכו לענין זה בכמה מקומות. וכיון שמברכין על דבר של מנהג ולא הוי ברכה לבטלה, הה"נ שהמנהג קובע לברך איזה ברכה ואין בזה משום ברכה לבטלה, ועדיף טפי מברכה על מנהג דאיכא משום וצונו וכמ"ש התוס', אבל בברכת שבח והודאה א"ש במכ"ש שמברכין מחמת מנהג. וכעין דמברכין הנותן ליעף כח, והנשים מברכות שעשני כרצונו, שהאריכו מזה הפוסקים באו"ח סי' מ"ו ועיי"ש בט"ז סק"ז. עכת"ד הגאון מצאנז. ועוד אפשר לצרף בזה מדברי רבינו המאירי עמ"ס ברכות (דף ד ע"ב) על ברכת יראו עינינו וכן בפירושו למס' כתובות דף ח ע"ב בד"ה ברכה זו, שביאר היאך תקנו הגאונים ברכה בפני עצמה

סימן ב

ברכת התפילין עובר לעשייתן

והמסתעף בדין מי ששכח לברך בתחילת הנחתן

שבת פרשת האזינו תשע"ב

לכבוד בר המצוה לבני יקירי
הבה"ח יצחק אלחנן רווח נ"י

א. ברכת התפילין משעת הנחה עד שעת קשירה

כלל גדול שנינו בדיני ברכות, אשר "כל הברכות מברך עליהם עובר לעשייתן" - היינו קודם לעשייתן. דין זה נפסק בגמרא בכמה מקומות (פסחים ז' ע"ב ועוד), ובטעם הדין כתב הריטב"א (שם ד"ה וכתב הרי"ט ז"ל) שני טעמים: "כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השם יתברך, ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעלה שהיא עבודת הגוף", היינו שהתועלת היא הן ככוונת המעשה עצמו - שע"י הברכה הרי הוא מגלה

שעושה מצות ה', והן מחמת חשיבות הברכה ביחס למעשה, שהברכה היא עבודת הנפש ויש להקדימה לעבודת הגוף שהיא מעשה המצוה בפועל.

ובגמרא מנחות שנינו דין זה גם בברכת התפילין, וז"ל הגמ' (ל"ה ע"ב): "אמר רב שמואל בר בידרי אמר רב ואמרי לה אמר ר' אחא אריכא אמר רב הונא ואמרי לה אמר רב מנשיא אמר שמואל, תפילין מאימתי מברך עליהן משעת הנחתן (משמע לאחר שהניחן. רש"י). איני, והא אמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן? אביי ורבא דאמרי תרוייהו, משעת הנחה ועד שעת קשירה". עכ"ל הש"ס, ופי' רש"י (ד"ה אביי) דלמסקנת הגמ' "מאי משעת הנחתן דקאמר, משעת הנחה ועד שעת קשירה, דכיון דעדיין לא קשרן עובר לעשייתן הוא", והיינו שיברך בין הנחת התפילין לקשירתן, והוי עובר לעשייתן כיון שעדיין לא קשר. ומתבאר מפשט דברי רש"י שהכוונה היא על הקשירה, היינו הידוק התפילין לאחר הנחתן ע"ג הזרוע.